

HZ. PEYGAMBERİN OTORİTESİNİN DAYANAKLARI

Mehmet BAKTİR*

Anahtar Kelimeler: Otorite, Hz. Muhammed, İslam

Özet

Bir dini lider olarak Hz. Peygamber İslam aleminde önemli bir etkiye sahiptir. Onun bu otoritesinin dayanağının doğru olarak tespiti, İslam aleminin siyasi ve dini sorunlarının çözümüne ışık tutacaktır.

The Supports of the Prophets Authority

Abstract

Key words: authority, Hz. Muhammed, Islam

Hz. Muhammed as a religion leader has an effective influence in Islamic world. Determination base of that authority will lead to solution of the religion and political matter in the Islamic world.

I. OTORİTENİN TANIMI

Otorite çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

- Emir verme yetkisi ve gücü, bir işi başlatma ve sona erdirmeye karar alma ve yargılama yetkisi veya bu tür yetkilere sahip olma konumu.
- Başkasına verilmiş bu tür yetki ve güç.
- Nüfuz ya da bilgiden kaynaklanan güç ve etki.
- Bir fikri destekleyen yazılı emir ve karar.
- Bir kaynağın ya da şahidin güvenilirliği.
- Özellikle idari kadroda bulunan kişilerin kanun ve emirleri uygulama yetki ve gücüne sahip olması.
- Bir projeyi yöneten devlet yetkilisi veya kurumu.
- Bazı alanlarda çok bilgi veya tecrübe sahibi olan kişilerin bilgi ve tecrübelerinin güvenilirliği.¹

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı gibi otorite bir şey hakkında yetki ve güç sahibi değildir. Bu yetki ve güç, farklı şekillerde var olmakta ve farklı alanları kapsamaktadır.

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

¹ Mariam Webster, "Otorite" maddesi; Bkz. Doğan, Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, Otorite Maddesi; Bkz. Demir, Ömer-Acar, Mustafa, Sosyal Bilimler Sözlüğü, Ankara, 1997, s. 173.

24 *hz. peygamberin otoritesi*

A. KAYNAĞINA GÖRE OTORİTE ÇEŞİTLERİ

1. MUTLAK OTORİTE

Bu otoriteye sahip olanlar başkasına ihtiyaç duymazlar. Onların, otoritelerinin kaynağı kendisidir. İslam akaidine göre bu niteliğe sahip olan yegane varlık Allah'tır. Onun gücünün ve otoritesinin kaynağı olmadığı gibi sınırı ve sonu da yoktur. Bu otoritenin devri veya kısmen birine verilmesi mümkün değildir. Böyle bir şeyi düşünme şirk anlamına gelir. Nitekim Ehl-i Kitap tanrının bazı özelliklerini peygamberlerine verdikleri için müşrik olarak vasıflandırılmışlardır.²

2. GÖRECELİ OTORİTE

Gücünü ve yetkisini başka bir kaynaktan alan otorite ki insanların otoriteleri bu türdür. Bu otorite kaynağından bağımsız olmaz. Kaynağının çizdiği sınırlar dışına çıkamadığı gibi zamanla da sınırlanabilir. Yani sadece belli bir zaman ve belli şeyler için verilebilir. Aynı zamanda bu otorite şartlara bağlanarak bireyin tam yetkisine de bırakılmayabilir. Bırakılmayabilir dememizin nedeni bazı otoritelerin tamamen bırakılıyor olmasıdır. Bu tür otoritenin de alındığı kaynaklara göre birkaç kısma ayrılması mümkündür.

a. MUTLAK OTORİTEDEN ALINANLAR

Bilindiği gibi İslam inancına göre mutlak otorite Allah'tır.³ İnsanların Allah'tan aldıkları otorite ya da yeti diyelim, iki türdür. Birincisi insanların kendi kararlarını belli şartlarda verebilme yetisi ki buna insan hürriyeti veya iradesi de demek mümkündür. Yani insanlar bu alemde kendi iradeleriyle hareket etme yetisiyle yaratılmıştır. Allah onların kendi iradeleriyle hareket edebilme imkanına sahip olmasını istemiş ve onları bunu yapacak kabiliyette yaratarak da baştan bu imkanı vermiştir. Eğer Allah istemeseydi insanları kendi iradeleriyle hareket eden varlıklar olarak yaratmazdı. Onun insanları iradeleriyle hareket eder biçimde yaratması onları yetkilendirmesi anlamına gelir. Bu yeti arızı durumlar dışında insana varlığı boyunca verilmiş bir yeti olup muvakkat yani geçici değildir. Kendi iradesini kullanmaya kadir olayamanlar ve insanın gücü dışında olanlar insanın yetkisini sınırlayan bir unsur olabilmesine rağmen onun yetkisizliği anlamına gelmez. Yani insan doğuştan kabiliyetli veya yetkili olarak dünyaya gelir. Ancak yetkisinin de belli sınırları vardır.

İnsanların çalışarak kazanmış olduğu ve kendilerinden asla ayrılmayan bilgi ve beceriler de yine bu guruba dahil edilebilir. Çünkü insanlar bilgiyi kendi iradeleriyle kazansalar da bu yine Allah'ın onlara vermiş olduğu akıl ve zeka sonucudur. İnsanlar bu yetilerini kullanarak ilim sahibi olmaktadır. Bu nedenle bilginin elde edilmesi de dolaylı da olsa Allah'tan olmaktadır.

İkincisi, belli şahıslara özel olarak verilen otorite veya yetkiler. Bunlar daha çok Allah'ın belli zamanlar için insanlara elçi olarak gönderdiği peygamberlerdir. Bu şahısların elçi seçilmelerinde kendilerinin bir katkısı bulunmadığı gibi bu görevi reddetme yetkileri de yoktur. Bazı insanların üstün ahlakı ve meziyetleri sayesinde

² Yusuf, 12/67; Maide, 5/73; İzahlar için bkz. Bayraklı, Bayraktar, **Farabide Devlet Felsefesi**, İstanbul, 1983, s. 31.

³ Yusuf, 12-40.

almış oldukları mevki ve mertebeler de bu guruba dahil olabilir. Mesela Allah'ın veli kullarının sahip olduğu ilham vb tür yetenekler bunlardandır.⁴

b. GÖRECELİ OTORİTEDEN ALINANLAR

Bu tür yetkiler, insanların belli kişilerden veya kurumlardan çeşitli şekillerde aldıkları yetkilere dir. Bu yetkiler, daha çok ikincil ve daha sonraki şahıslardan alınan yetkilere dir. Bu yetkilerin en belirgin özelliği sınırlı olmasının yanın da muvakkat yani süreli olmasıdır. Yetkiyi veren mercii istediği zaman bu yetkiyi geri alabilir veya yetkisinin devamını sağlayabilir. Bu otoriteler de belli kurallara bağlı yani sınırlı olurlar. Bu kuralların dışında hareket etme imkanına sahip olamazlar.

Allah, insanlara içinde yaşadıkları alem ve kendileriyle ilgili alanlarda istediklerini yapabilme yetisi vermiştir. Nitekim bir ayette şöyle buyurur: "Biz yer ve göktekilerin hepsini sizin emrinize amade kıldık....."⁵ Bu ayetin anlamı insanlar kabiliyet açısından bazı şeyleri yapmaya muktedir ve alem de insanların yaptıklarına boyun eğmeye müsait yaratılmıştır. İnsanlar bu alemden istedikleri gibi faydalanabilirler alem onlara itiraz etmeye yetkili değildir. Yani insanlar bu alemin Allah tarafından tayin edilmiş halifesidir.⁶

İnsanlar, bu yetkiyi beceri ve kabiliyetlerine göre paylaşmışlardır. Her ferdin kendine göre yetki alanı oluşmuştur. Bu alanların bazılarını insanlar doğuştan sahip olmalarına rağmen bazılarını da sonradan kazanmaktadır. Doğuştan getirdikleri yetki alanları kendi şahıslarıyla ilgili olan alanlardır. Bunlara kişilik hakları diye de bakılabilir. Bunun dışında meslek edinme vb. şeyleri sonradan kazanmaktadır. Sonradan kazanılan ve insanları etkileyen alanları birkaç kısma ayırmak mümkündür. Devlet yönetimi yani siyaset, din ve ilim bunların başında gelir. Bizim konumuzu ise din oluşturmaktadır. Dinin bir otorite olduğu her kes tarafından bilinen bir gerçektir.

B. ALANINA GÖRE OTORİTE ÇEŞİTLERİ

Her otoritenin kapsadığı bir alan vardır. Bu alanlara göre de farklı isimlerle anılırlar. Mesela idari bir alan için olan otoriteye siyasi, ilim alanı için olan bir otoriteye ise ilmi otorite denir. Bu otoriteler farklı şekillerde ve farklı konumlarda olabilir. Daha açıkçası bu otoriteler, süreli veya süresiz, mutlak otoriteye dayanan veya dayanmayan bir otorite olabilir. Böylece her tür otorite türünü içinde barındırabilir. Bu tür otorite çeşitlerini şöyle sıralayabiliriz.

1. BİREYSEL OTORİTE

Bu tür otorite daha çok kişinin şahsıyla ilgili konuları kapsar. Buna kişinin kendiyile ilgili kararları verme yetkisi de denebilir. Bu tür ehliyete sahip olacak kişide iki şey aranır. Birincisi bireyin akıllı olması ve karar verme gücüne sahip olması. İkincisi ise belli bir yaşta olması yani baliğ olması gerekir. Bu şartları bulunduran kişi kendisiyle alakalı konularda tam yetkilidir. Bu yetki her hangi bir kişi veya kurum tarafından elinden alınamaz. Ancak sağlığını yitirmesi bunun ustusnası olabilir.⁷

⁴ Tehanevi, Muhammed Ali b. Ali, *Keşşafü İstilahatü'l-Fünun*, İstanbul, 1984, s. 1308.

⁵ El-Caşiye, 45/13.

⁶ Bkz. Bakara, 2/30.

⁷ Bkz. Hallaf, Abdulvehhab, *İlm-i Usulü'l-Fıkh*, İstanbul, 1983, s. 154; Aydın, M. Akif, *İslam Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul, 1985, s. 22-23.

2. İLMİ OTORİTE

İlmi alanı içine alan bu otorite bireylerin her birinin belli şartları yerine getirdiğinde alabileceği bir otorite türüdür. Çeşitli bilim dallarından oluşan geniş bir alana sahip olan bu otoritenin elde edilmesi eğitim ve öğretimle olmaktadır. Ancak bunun gelişi güzel her önüne gelen kişilerin bu otoriteye sahip olduğunu iddia etmesini engellemek ve bir güven ortamı oluşturma için bu konuda siyasi otorite tarafından desteklenen yetkili bilim adamlarından oluşan bir kurul veya usuller çerçevesinde hazırlanan yetki belgeleriyle tescili sağlanmaktadır. Bu noktaya kadar gelinceye değin de şahıslar çeşitli şekillerde imtihana tabi tutularak eğitim ve öğretimin her evresinde denetime tabi tutulmaktadır. Bu otoritenin kaynağı her ne kadar hocalar gibi gözükse de asıl kaynak bireyin edindiği bilgilerdir. Hocaların görevi öğrenci vb isimlerle anılan bireyi yetiştirmek ve onun bu bilgileri aldığını tescil etmektir.⁸

3. SİYASİ OTORİTE

Toplumları yönetmek ve onlar adına bazı kararlar alıp, uygulama yetkisi de denebilir. Bu otorite çeşitli şekillerde elde edilmektedir. Eskiden babadan oğluna miras şeklinde veya kabiledeki ileri gelenlerin seçimi gibi yollarla elde edilmekteydi. Günümüzde ise artık halkın akıl baliğ olanlarının hepsinin katılımıyla yapılan seçimle elde edilmektedir. Bu seçimin farklı şekil ve usulleri bulunmaktadır. Bu şekil ve usullere göre de yönetim şeklinin isimleri az çok değişebilmektedir. Ama bizim konumuzun sınırları bunları işlemeye elverişli olmadığı için kısa geçmek zorundayız.⁹

4. DİNİ OTORİTE

Dini konuları içine alan bu otorite gerek bireylerin gerekse toplumun dinle ilgili mevzularında karar verme yetkisine sahiptir. Ya da daha genel olarak düşünürsek dini tebliğ etme ve açıklama yetkisine sahip olma konudur. Bu yetkiye sahip olabilecek farklı özelliklerde kişiler olabilir. Birinci olarak peygamberler tarafından tebliğ edilen dininin anlatımını veya açıklanmasını ya da öğretilmesini üstlenen ilim adamları. Bunlar dinin her hangi bir kuralını değiştirme veya kaldırma yetkisine sahip değildirler. Onların görevi dini olduğu gibi insanlara öğretmek ve onların sorunlarını gidermek. Ancak bu anlayış İslam inancına göredir. Farklı dinlerde bu ilim adamları veya din adamları ki İslam'da bu kavrama rastlanmaz, dinin kurallarının değiştirilmesi veya kaldırılmasına hatta kişinin dine kabulü ve reddine karar verebilir. Ancak İslam inancına göre kişinin imanına ancak bireyin kendisi karar verir. Çünkü İslam inancına göre özellikle de Ehl-i Sünnete göre iman kalple tasdiktir. Dille iman ettiğini söylemesi sadece bireyin mümin olduğunu açıklaması için gereklidir.¹⁰

İkincisi ise Allah'ın dininin insanlara tebliğ edilmesinde görevlendirilen peygamberlerdir. Peygamberler Allah'ın emirlerini yer yüzünde insanlara ulaştırırlar ve onlara dini anlatırlar. Yeniden hüküm koyma veya değiştirme yetkileri yoktur.

⁸ Bkz. Hallaf, a.g.e., s. 259.

⁹ Bkz. Maverdi, Ebu Hasan Ali b. Muhammed, *el-Ahkamü's-Sultaniyye*, ts. s. 6.

¹⁰ Bakillani, Ebu Bekir Muhammed b. Et-Tayyib, *Temhidü'l-Evail ve Telhisü'd-Delail*, Tah. İmadüddin Ahmed Haydar, Beyrut, 1987, s. 388; Pezdevi, Ebu Yusuf Muhammed, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, Çev. Prof. Dr. Şerafettin Gölçük, İstanbul, 1988, s. 209; Bağçeci, Muhittin, *Nesefiye Göre İman*, Kayseri, ts., s. 1.

Onlar sadece bir elçi ve Allah'ın kuludurlar. İnsanüstü vasıflara sahip olmadıkları gibi dini yaymadaki çabaları da insani şartlar altında gerçekleşmektedir. Mucizeler ve Allah'ın dualarını kabul ettikleri şeyler dışında olağan dışı şartlar oluşmamaktadır. Zaten öyle şeylerin olması insanların imtihana tabi tutulmaları fikrine uygun düşmezdi.

Dini otoritenin kaynağı Allah olmasına rağmen, Allah bu otoritesini hep araçlarla temin etmiştir. Bunun nedeninin farklı şeylere bağlamak ve farklı şekillerde izah etmek mümkündür. Ancak en önemlisi Allah'ın kendisinin böyle olmasını istemesidir. Dolayısıyla bu otoritenin uygulanması için çeşitli şahsiyetler ve otorite sahiplerinin oluşması da kaçınılmazdı.

Dini otorite sahibi olanları, farklı anlayışlar olsa da genel olarak; peygamber, halife (imam), alimler ve şeyhler olmak üzere üç gurupta toplamamız mümkündür. Bunlar içerisinde peygamber otoritesini Allah'tan, halifeler seçilme şekillerine göre farklı yerlerden, alimler ise kendi kazanımları sayesinde elde ettikleri bilgilerinden, şeyhler ise işledikleri iyi amellerden almaktadır. Bizim konumuzu ise otoritesini mutlak varlıktan alan peygamber oluşturmaktadır. Her ne kadar konumuz nübüvvet olsa da biz özelde Ehl-i Sünnete göre peygamberi ele alacağız. Dolayısıyla bizim konumuzun ana merkezini Hz. Muhammed oluşturacaktır. Hz. Peygamberin otoritesini bütün yönleriyle ele almak bu çalışma için mümkün olmayacağı açık olduğundan biz Hz. Peygamberin otoritesinin dayanaklarını incelemeye çalışacağız.

II. HZ. MUHAMMEDİN OTORİTESİNİN DAYANAKLARI

Otorite sahipleri, bu otoritelerini çeşitli şekillerde farklı kaynaklardan alabilirler. Kimileri bunu atalarından miras olarak, kimileri silah zoruyla, kimileri seçim yoluyla, kimileri bilgi yoluyla kimileri de tabiat üstü mutlak hakim olan varlıklardan alabilirler. Hz. Muhammed de otoritesini mutlak hakim olan, her şeyi bilen, her şeye gücü yeten ve istediğini yapan bir ilahtan almaktadır. Bu kaynak, sınırsız bir güce ve otoriteye sahip kaynaktır. Ancak bu kaynağın iradesi doğrultusunda bu alemin halifesi seçilen insan bu kaynağı kabul etmesi ve ona inanması durumunda bir anlam kazanmaktadır. Mutlak gücü ve hakimiyetine rağmen insanlar tarafından inanılmadığı takdirde otorite olması insanlar açısından bakıldığında bir anlam taşımamaktadır. Bunun böyle olmasının nedeni de yine bu otoritenin bizzat kendisinin böyle takdir etmesidir. Eğer bu otorite yani Allah isteseydi bu insanlara kendini zorla kabul ettirir ve onları istediği yola yönlendirebilirdi. Nitekim bir ayette "Eğer Allah dileseydi sizlerin hepsini hidayete getirirdi."¹¹

Allah, insanları kendilerini yönlendirecek olan otoriteleri seçmeleri konusunda serbest bırakmıştır. Ancak onlara yardımcı olmak amacıyla peygamberler göndermiştir. Bu peygamberler insanları doğru yola sevk ederken ya da İslam'ın dinin yayarken verilen mücadele her ne kadar ilahi destekli olsa da insani ölçüler içerisinde olmuştur.

Bütün bunlar göz önüne alındığında Hz. Peygamberin otoritesinin vazgeçilmez iki dayanağı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, mutlak otorite tarafından yani Allah tarafından seçilip yetkilendirilmesi, ikincisi ise gönderildiği

¹¹ El-Enam, 2/35.

28 *hz. peygamberin otoritesi*

toplum tarafından tanınmasıdır. Aslında birinci şart onun otorite olması için yeterlidir. Ancak elçiliğini yerine getirmesi için de kendisinin yetkili bir elçi olduğu kabul edilmeli. Bunun nedeni aşkın bir varlığın elçisi olması ve bu varlığın insanlara imtihan ve çeşitli sebeplerden dolayı doğrudan hitap etmemesidir. Eğer Allah insanlara bu benim elçim diye doğrudan bildirseydi insanların buna inanmasına gerek kalmazdı.

Biz bu nedenle Hz. Peygamberin otoritesini iki ana bölümde incelemeye çalışacağız. Birinci bölümde Allah'ın elçi tayin etmesi, ikinci bölümde ise elçinin toplum tarafından tanınmasını ele alacağız.

A. MUTLAK OTORİTE TARAFINDAN ELÇİ TAYİN EDİLMESİ

Bir otorite tarafından her hangi merciye tayin edilecek kişiler için belli ölçüler gözetilmesi bir gelenektir. Bu gelenek insan tarihi boyunca hep aynı ölçüleri kullanmıştır. Bu nedenle o dönemin ileri gelen Arapları Hz. Muhammed'in peygamber tayin edilmesini bir türlü kabul etmemişlerdi. Çünkü onlara göre Allah'ın elçiliği gibi yüce bir makama gelecek kişinin taşıması gereken özelliklerin bir çoğunu Hz. Peygamber taşııyordu. Onların ölçülerine göre böyle bir elçi, malca zengin, makamca daha yüksek ve bir sultan oğlu olmalıydı. Öksüz, fakir ve bir sultanın oğlu olmayan biri her ne kadar doğru ve dürüst olsa da bu makama gelemezdi.

Allah katındaki ölçü ise insanların ölçüsünden farklıydı. O'nun ölçüsüne göre doğru, dürüst ve erdemli birinin peygamber olması gerekirdi. Nitekim peygamberlerin bir çoğu ahlaki açıdan seçime tabi tutulmuş onların malına mülküne ve unvanına bakılmamıştı. Çünkü elçilikte asıl olan mal mülk değil güvenilir olmaktır. Bu hem insan açısından hem de Allah açısından geçerlidir. İnsanlar güvenilir olanın sözüne itimat ederler, yalancının sözüne zorla da olsa itimat etmezler. Ancak çıkarlar bunun dışındadır.

Allah'ın elçisinin de güvenilir olması gerekir. Güvenilir olmayan birini Allah'ın kendisine elçi seçmesi ilahlık makamına yakışmayacağı gibi Allah'ın da böyle birini seçmesi muhaldir. Çünkü nübüvvet görevi tamamen bir güven unsuruna dayanır. Zira haber verilen alanın test edilme imkanı yoktur. Her ne kadar bu alanın varlığı çeşitli yollarla ispat edilse de bu ispat şüpheleri tamamen ortadan kaldıracak bir duyu alanı bilgisinin derecesine ulaşamayabilir. Bu nedenle peygamberlik müessesesi tamamen bir güven duygusu üzerine kurulmaktadır. Güven eksikliğine neden olacak en ufak bir şüpheyi taşıyacak kişinin peygamber olması dünyada hangi makama ve mülke sahip olursa olsun düşünülemez.¹²

Belki bu izahlardan sonra akla hemen mucizeler gelebilir ve onların kesin bir delil olduğu söylenebilir. Ancak mucizeler kesinlik taşırsalar da bu kesinlik aynel yakın derecesine ulaşması mümkün değildir. Mucizenin sağlayacağı ancak istidlal yoluyla bir destektir. Hatta bu tür olayların peygamberliği destekleyici olması için nübüvvet iddiasıyla ortaya atılması gerekir. Aksi takdirde bu tür olaylar peygamberlik için bir delil olamaz. Bu nedenle Allah dostlarından sadır olan olağan dışı olaylar mucize değil keramet olarak değerlendirilir. Üstelik bunlar istem dışı da olabilirler.

¹² Bkz. Sönmez, Bülent, **Peygamber ve Filozof**, Ankara, 2002, s. 134.

Tayin edilen elçinin özelliklerine geçmeden önce, bu mercinin özelliklerini ortaya koymak daha faydalı olabilir. Çünkü bazı tanrı anlayışları bir elçi göndermeyi içermeyebiliyor. Mesela Hıristiyanlara göre peygamber bir elçi olmadan ziyade kutsal bir varlık olarak algılanır. Yine Tanrıyı ilk muharrik gören ve alemin varlığını sudurla açıklayan bir tanrı anlayışına göre elçi gönderilmesi mümkün olmayabilir. Bu nedenle elçi gönderecek bir ilahın bazı vasıflara sahip olması gerekmektedir.

1. TAYİN EDEN MERCİ

Peygamber gönderilmesine karar veren ve kimin peygamber olacağını seçen, şüphesiz alemde mutlak otoriteye sahip olan Allah'tır. Kelam alimlerine göre bu konuda insanların ya da Allah dışında karar vermeye yetkili bir mercii yoktur. Farabi gibi bazı İslam filozoflarının kısmen de olsa, risaletin kesbi olduğu görüşüne sahip olduğu iddia edilir. Bunu ise Farabi'nin sudur nazariyesine dayandırırılar.¹³

Elçinin otoritesini kabullenecek toplumun bu elçinin dayandığı otoriteyi tanımış olması gerekir. Allah'a inanmayan bir toplumun ya da bireyin, Allah'ın elçisini kabullenmesi mümkün değildir. Hatta Allah'a inanmanın yanında onun elçi göndermesini de kabul etmesi gerekir. Çünkü bazı insanlar (Deistler), Allah'a inanmalarına rağmen onun peygamber göndermesine çeşitli nedenlerle karşı çıkmaktadırlar. Bunları, aklın insanları yönlendirmesini yeterli görüp ayrıca peygamber gönderilmesinin gereksiz olduğuna inananlar, Allah'ın elçisinin olmasını kabullenmeyen ya da elçiyi Allah'ın sıfatlarıyla vasıflayanlar ve elçi gönderecek bir tanrı anlayışına sahip olmayanlar diye üç guruba ayırmamız mümkündür.¹⁴

Yukarıda saydığımız inançlardan her hangi birine sahip olan bir topluma peygamberi kabullendirmek mümkün olmayabilir. Peygamberlik ancak İslam dinin ortaya koyduğu tanrı anlayışına sahip toplumlara da geçerli olabilir. Bu açıdan bakıldığında Araplar böyle bir tanrı anlayışına tam anlamıyla sahip olmasalar da en azından bir peygamber gönderecek tanrı anlayışına sahiptiler.

İnsanlar arasında böyle farklılıkların olmasının nedeni, Tanrı anlayışlarının insanlar tarafından oluşturulmasıdır. Zira insanlar arası, hatta insanlarla Allah arasında iletişimi sağlayan dilin insanlar tarafından oluşturulması ve geliştirilmesidir. Her ne kadar vahiy ile gelen bilgiler değişmez doğrular ise de insanların onları anlamaları ve yorumlamaları o kavramların insanlardaki karşılığına göre olmaktadır. Bazı kavramlar vahiy ile yeniden yapılandırılrsa da bu sınırlıdır. Bunun dışında kalan kavramlar insanlara bırakılmıştır. Bu nedenle de insanların tanrı kavramından anladıkları ve yorumladıkları farklı olmaktadır. Bunun dışında tanrının anlaşılmasını zor ve karmaşık olmasının nedeni, insanların kullandığı kavramların insan üstünü kapsamamasından kaynaklanmaktadır. Zira aşkın bir varlığı içkin bir varlığa tanıtmak oldukça zordur. Bu tanım genelde insanları tanımlayan kavramlarla ve kavramların içeriği değiştirilerek yapılmıştır. Ancak içerik değişikliğinin yine beşer sınırını aşmaması kavramların tamamen aşkın bir varlığı kapsayacak kadar net bir şekil

¹³ Bkz. Farabi, **Medinetü'l-Fazıla**, Çev. Nafiz Danışman, ts. S. 71; Sönmez, a.g.e., s. 124; Dabaşı, Hamid, **İslamda Otorite**, Çev. Süleyman E. Gündüz, İstanbul, 1995, s. 16.

¹⁴ Bolay S.Hayri, **Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü**, 6. Baskı, Akçağ Yay., Ankara 1996, s. 187; Mehmet Aydın, **Din Felsefesi**